JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

UPIMAJI WA KITAIFA WA KIDATO CHA PILI

060 **HISTORIA YA TANZANIA NA MAADILI**

(MKONDO WA AMALI)

(Kwa Wanafunzi Walioko na Wasiokuwa Shuleni)

Muda: Saa 2:30 **MAJIBU** **Mwaka: 2025**

Maelekezo

1. Upimaji huu una sehemu A B na C zenye jumla ya maswali kumi (10).
2. Jibu maswali yote kwenye nafasi ulizopewa.
3. Sehemu A ina alama kumi na tano (15) sehemu B sabini (70) na sehemu C ina alama kumi na tano (15).
4. Andika majibu yote kwa kutumia kalamu yenye wino wa bluu au mweusi.
5. Vifaa vyote vya mawasiliano na vitu vingine visivyoruhusiwa havitakiwi katika chumba cha upimaji.
6. Andika Namba yako ya Upimaji katika kila ukurasa sehemu ya juu upande wa kulia.

maktaba.tetea.org
TETEA

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA

SEHEMU A

1 (i) Wakati wa somo la Historia ya Tanzania na Maadili mwalimu aliwaonesha wanafunzi picha za majengo ya kale na sanaa za jadi. Vitu hivyo hutambulika kama

A maeneo muhimu kwa ajili ya utalii

B historia na utambulisho

C urithi wa kihistoria na kiutamaduni

D visaidizi vya kuelewa historia yetu

Jibu sahihi ni C. Majengo ya kale na sanaa za jadi ni urithi unaobeba historia na utamaduni wa jamii husika.

(ii) Kabla ya Mapinduzi Matukufu ya Zanzibar ya mwaka 1964 Zanzibar ilikuwa imepata uhuru uliojulikana kama "Uhuru wa bendera". Uhuru huo ulipatikana mwaka gani?

A 1957

B 1963

C 1961

D 1962

Jibu sahihi ni B. Zanzibar ilipata Uhuru wa bendera tarehe 10 Desemba 1963.

(iii) Serikali ya Tanganyika iliongozwa na kiongozi gani kabla ya kuwa Jamhuri mwaka 1962?

A Gavana Mkuu

B Waziri Mkuu

C Rais

D Malkia

Jibu sahihi ni B. Kabla ya Tanganyika kuwa Jamhuri, serikali iliongozwa na Waziri Mkuu.

(iv) Ni ipi kati ya orodha zifuatazo inabainisha nguzo ya kujenga maadili katika mfumo wa elimu ya jadi?
A Mila na desturi za jamii, ujuzi wa kazi, lugha, jando na unyago
B Jando na unyago, mavazi na mafunzo ya kusaidia vijana
C Vyakula, mila na desturi, ujuzi wa kazi za jamii na umoja
D Mila na desturi za jamii, lugha, muziki na vyakula vya jamii

Jibu sahihi ni A. Elimu ya jadi ilijengwa juu ya mila na desturi, lugha, ujuzi wa kazi pamoja na jando na unyago.

(v) Ni kwa namna gani unaweza kumaliza mgogoro kati ya wanafunzi wawili wanaopigana darasani kwa kutumia maarifa ya mifumo ya haki ya jadi?
A Kumuadhibu aliyesababisha ugomvi
B Kuwatenganisha wasiendelee kupigana
C Kuwapatanisha na kumaliza ugomvi kati yao
D Kuwashitaki kwa mujibu wa sheria za shule

Jibu sahihi ni C. Mifumo ya haki ya jadi ilisisitiza upatanisho na maridhiano badala ya adhabu kali.

(vi) Wanafunzi wa shule yako walipata fursa ya kutembelea mbuga za wanyama za Serengeti na Ngorongoro. Yapi kati ya maelezo yafuatayo yanatoa maana sahihi ya shughuli hiyo?
A Kusafiri na kukaa nje ya shule kwa muda
B Kwenda nje ya shule kwa ajili ya burudani
C Kutoka shuleni kwenda mbugani kwa wanyama
D Kutoka nje ya shule yako kwa lengo la kujifunza

Jibu sahihi ni D. Ziara hiyo ilikuwa na lengo la kujifunza nje ya mazingira ya shule.

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA

(vii) Ni mbinu ipi ilitumiwa na wakoloni kudhoofisha matumizi ya tiba za jadi?
A Kuziondoa kwenye mtaala wa shule zao
B Kutowaajiri wakunga na matabibu wa jadi
C Kutowapa mafunzo ya kisasa waganga wa jadi
D Kuzihusianisha na uchawi na ushirikina

Jibu sahihi ni D. Wakoloni walizihusianisha tiba za jadi na uchawi ili jamii ziziachane nazo.

(viii) Maelezo yapi yanathibitisha ukweli kuhusu jamii zilizoamua kuungana na wavamizi wa kikoloni ili kuweza kuwashinda maadui zao wa muda mrefu?
A Zilitawaliwa kirahisi na wakoloni
B Ziliimarika kisiasa na kiuongozi
C Zilifanikiwa kiuchumi na kiusalama
D Zilipata misaada ya silaha za kivita

Jibu sahihi ni D. Jamii hizo zilipata msaada wa silaha kutoka kwa wakoloni dhidi ya maadui zao.

(ix) Ni kwa namna gani udhibiti wa rasilimali kwa watu binafsi na vikundi katika mfumo wa kikabaila ulikuza siasa za jamii husika?
A Ulisababisha kufutwa kwa mfumo wa koo
B Ulipunguza vitendo vya rushwa katika jamii
C Ulichangia kuendesha uchaguzi huru na haki
D Uliwapa watu nguvu na ushawishi mkubwa katika jamii

Jibu sahihi ni D. Umiliki wa rasilimali uliwapa watu fulani nguvu na ushawishi mkubwa wa kisiasa.

(x) Ni kwa namna gani matumizi ya lugha ya Kiswahili katika utengenezaji wa filamu za Kitanzania yanaweza kusaidia kukuza uchumi na ushirikiano wa kimataifa?

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA

A Kufikia watazamaji wengi zaidi Afrika Mashariki

B Kuifanya iwe lugha ya kufundishia ili kuongeza wataalamu

C Kurahisisha mawasiliano katika biashara na sanaa

D Kuzuia matumizi ya lugha nyingine nchini

Jibu sahihi ni C. Kiswahili hurahisisha mawasiliano katika biashara na sanaa na hivyo kukuza uchumi na ushirikiano wa kimataifa.

2 Oanisha maelezo kuhusu uhusika wa viongozi wa makabila ya jamii za Kitanzania katika harakati za kuupinga uvamizi wa kikoloni

Orodha A	Orodha B
(i) Kiongozi wa kabila la Wahehe aliyepambana na Wajerumani	A Chifu Merere
(ii) Kiongozi aliyeungana na Wajerumani kupigana dhidi ya Wahehe	B Chifu Machemba
(iii) Kiongozi aliyeshirikiana na Wajerumani kuuangusha utawala wa Wakibosho	C Mangi Mandara
(iv) Kiongozi wa Wanyamwezi aliyepinga kuenea kwa ukoloni wa Kijerumani Tanganyika	D Mangi Mashingia
(v) Kiongozi wa Wayao aliyekataa kusaini mikataba ya kilaghai ya Wajerumani	E Chifu Mkwawa
	F Chifu Fundikira
	G Chifu Mirambo
	H Chifu Mangungo

Majibu

(i) E (ii) A (iii) C (iv) G (v) B

SEHEMU B

3. Bainisha umuhimu wa kuhifadhi urithi wa asili na kiutamaduni. Toa hoja tano

Hoja ya kwanza ni kwamba kuhifadhi urithi wa asili na kiutamaduni husaidia kulinda historia na utambulisho wa taifa. Urithi huu unaonesha chimbuko la jamii, namna walivyoishi, na maadili yao. Bila kuuhifadhi, kizazi cha sasa na kijacho kinaweza kupoteza mwelekeo na kushindwa kujitambua kama taifa lenye historia yake.

Hoja ya pili ni kwamba urithi wa asili na kiutamaduni huchangia kukuza sekta ya utalii. Maeneo ya kihistoria, makumbusho, sanaa za jadi, na hifadhi za asili huvutia watalii wa ndani na nje ya nchi. Hii huongeza mapato ya taifa na kuimarisha uchumi wa nchi.

Hoja ya tatu ni kwamba urithi huu hutumika kama chanzo muhimu cha elimu. Kupitia urithi wa asili na kiutamaduni, wanafunzi na watafiti hujifunza historia, jiografia, na mitindo ya maisha ya jamii za zamani. Elimu hii huongeza uelewa mpana wa jamii kuhusu mazingira yao.

Hoja ya nne ni kwamba kuhifadhi urithi huimarisha mshikamano wa jamii. Jamii inapojivunia tamaduni na historia yake, hujenga umoja, amani, na uzalendo miongoni mwa wanajamii. Hali hii hupunguza migogoro ya kijamii.

Hoja ya tano ni kwamba kuhifadhi urithi wa asili husaidia kulinda mazingira. Hifadhi za misitu, wanyamapori, na vyanzo vya maji huchangia katika kudumisha usawa wa ikolojia na kuhakikisha rasilimali zinatumika kwa njia endelevu.

4. "Maadili yana mchango mkubwa katika kukuza uchumi wa nchi". Fafanua usemi huu kwa kutumia hoja tano

Hoja ya kwanza ni kwamba maadili hujenga uaminifu katika shughuli za kiuchumi. Watu wenye maadili mema hufanya biashara kwa uaminifu, hali inayovutia wawekezaji na kuimarisha mahusiano ya kibiashara.

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA

Hoja ya pili ni kwamba maadili hupunguza vitendo vya rushwa na ubadhirifu wa mali za umma. Jamii yenye maadili imara huhakikisha rasilimali za taifa zinatumika kwa malengo yaliyokusudiwa, jambo linalochochea maendeleo ya kiuchumi.

Hoja ya tatu ni kwamba maadili huongeza uwajibikaji kazini. Wafanyakazi wenye maadili hufanya kazi kwa bidii, uaminifu, na nidhamu, hivyo kuongeza uzalishaji na tija katika sekta mbalimbali za uchumi.

Hoja ya nne ni kwamba maadili huimarisha utawala bora. Viongozi wenye maadili hufanya maamuzi sahihi kwa maslahi ya taifa, jambo linalosaidia matumizi bora ya rasilimali na kukuza uchumi endelevu.

Hoja ya tano ni kwamba maadili hujenga jamii yenye nidhamu na amani. Amani na utulivu ni msingi muhimu wa maendeleo ya kiuchumi kwa sababu huwezesha shughuli za uzalishaji kufanyika bila vikwazo.

5. Kwa kutumia hoja tano eleza jinsi maarifa ya mifumo ya kisiasa na kiuchumi kabla ya ukoloni yanavyoweza kutumika kuimarisha uwajibikaji katika jamii za sasa

Hoja ya kwanza ni kwamba mifumo ya jadi ilisisitiza uwajibikaji wa viongozi kwa jamii. Viongozi waliwajibika mbele ya wazee na wananchi, hali inayoweza kutumika leo kuimarisha uwazi na uwajibikaji serikalini.

Hoja ya pili ni kwamba rasilimali zilisimamiwa kwa maslahi ya jamii nzima. Maarifa haya yanaweza kusaidia jamii za sasa kuhakikisha rasilimali za umma zinawanufaisha wananchi wote badala ya wachache.

Hoja ya tatu ni kwamba kulikuwepo mifumo ya adhabu kwa viongozi waliokiuka maadili. Mfumo huu unaweza kuigwa leo kwa kuimarisha sheria na taasisi za kusimamia maadili ya viongozi.

Hoja ya nne ni kwamba maamuzi yalifanywa kwa ushirikishwaji wa jamii. Ushirikishwaji huu unaweza kutumika kuimarisha demokrasia na ushiriki wa wananchi katika maamuzi ya kisiasa na kiuchumi.

Hoja ya tano ni kwamba uchumi wa jadi ulitegemea ushirikiano na mshikamano. Maarifa haya yanaweza kusaidia kujenga uwajibikaji wa pamoja katika miradi ya maendeleo ya jamii za sasa.

6. Chambua hatua tano za kisiasa zilizochukuliwa na Serikali ya Tanzania kujenga taifa baada ya uhuru

Hoja ya kwanza ni kuundwa kwa katiba ya nchi huru. Katiba ilitoa msingi wa kisheria na kisiasa wa uendeshaji wa taifa na kulinda haki za wananchi.

Hoja ya pili ni kuimarisha umoja wa kitaifa. Serikali ilipiga vita ukabila na ubaguzi ili kujenga taifa moja lenye mshikamano.

Hoja ya tatu ni kuanzishwa kwa mfumo wa chama kimoja. Mfumo huu ulilenga kuimarisha umoja wa kitaifa na kuepusha migawanyiko ya kisiasa katika hatua za mwanzo za taifa.

Hoja ya nne ni Muungano wa Tanganyika na Zanzibar mwaka 1964. Muungano huu uliimarisha nguvu ya kisiasa na mshikamano wa kitaifa.

Hoja ya tano ni kuimarisha mahusiano ya kimataifa. Tanzania ilijiunga na mashirika ya kimataifa na kuanzisha diplomasia kwa ajili ya maendeleo na usalama wa taifa.

7. Tumia hoja tano kuchambua mchango wa Mwalimu Julius Kambarage Nyerere katika upatikanaji wa Uhuru wa Tanganyika

Hoja ya kwanza ni kuanzisha na kuongoza chama cha TANU. Chama hiki kiliongoza harakati za kudai uhuru wa Tanganyika.

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA

Hoja ya pili ni kuhamasisha umoja wa Watanganyika. Nyerere aliunganisha watu wa makabila na dini tofauti katika mapambano ya uhuru.

Hoja ya tatu ni kutumia njia za amani kudai uhuru. Njia hii ilisaidia Tanganyika kupata uhuru bila vita.

Hoja ya nne ni kuiwakilisha Tanganyika katika majukwaa ya kimataifa. Alipeleka hoja za Tanganyika katika Umoja wa Mataifa.

Hoja ya tano ni kuandaa misingi ya uongozi wa taifa huru. Nyerere aliweka misingi ya utawala bora na maadili ya uongozi.

8. Kwa kutumia hoja tano tofautisha elimu ya jadi na elimu ya sasa

Hoja ya kwanza ni kwamba elimu ya jadi ililenga zaidi vitendo na uzoefu wa maisha, wakati elimu ya sasa inalenga nadharia na kitaaluma.

Hoja ya pili ni kwamba elimu ya jadi ilitolewa ndani ya jamii, ilhali elimu ya sasa hutolewa zaidi shuleni na vyuoni.

Hoja ya tatu ni kwamba elimu ya jadi ilisisitiza maadili na tabia njema, wakati elimu ya sasa inaangazia zaidi ufaulu wa kitaaluma.

Hoja ya nne ni kwamba elimu ya jadi haikuwa na mitaala iliyoandikwa, wakati elimu ya sasa ina mitaala rasmi.

Hoja ya tano ni kwamba elimu ya jadi iliwahusisha wazee wa jamii kama walimu, wakati elimu ya sasa hutolewa na walimu waliobobea kitaaluma.

9. Changanua vigezo vitano vya kiteknolojia vinavyotofautisha zana za zama za mawe na zana za zama za chuma

Hoja ya kwanza ni aina ya malighafi iliyotumika. Zana za zama za mawe zilitengenezwa kwa mawe, wakati za zama za chuma zilitengenezwa kwa metali.

Hoja ya pili ni uimara wa zana. Zana za chuma zilikuwa imara zaidi kuliko zana za mawe.

Hoja ya tatu ni ufanisi katika kazi. Zana za chuma zilifanya kazi kwa haraka na kwa ufanisi zaidi.

Hoja ya nne ni mbinu za utengenezaji. Zana za mawe zilitengenezwa kwa kupasua mawe, wakati zana za chuma zilitengenezwa kwa kuyeyusha na kuyachonga.

Hoja ya tano ni matumizi katika shughuli za kiuchumi. Zana za chuma zilipanua shughuli kama kilimo, uwindaji, na ufundi.

SEHEMU C

10 Eleza mabadiliko matano ya kisiasa yaliyoletwa na utawala wa Waingereza katika jamii za Kitanzania

Hoja ya kwanza ni kuanzishwa kwa utawala wa moja kwa moja kupitia machifu. Waingereza walitumia machifu kutekeleza sera zao.

Hoja ya pili ni kupunguzwa kwa mamlaka ya viongozi wa jadi. Viongozi hawa waliwekwa chini ya usimamizi wa wakoloni.

Hoja ya tatu ni kuanzishwa kwa mifumo ya kisheria ya kikoloni. Sheria za jadi zilipunguzwa nguvu na kubadilishwa na sheria za kikoloni.

Hoja ya nne ni kuanzishwa kwa elimu ya kikoloni. Elimu hii ililenga kuzalisha watumishi wa utawala wa kikoloni.

Hoja ya tano ni kuibuka kwa harakati za kisiasa. Utawala wa Waingereza ulisababisha wananchi kuanza kudai haki na hatimaye uhuru.

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA